

sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlanan E: 1970/53 - K: 1971/76 sayılı karar). Gereğede ki, "başkanlık mensuplarının memur sayılarak maaşlarının bütçeden karşılanması devletin din işlerini yürüttüğü anlamına gelmediği" ile "dinin devletçe denetiminin yürütülmesi" ifadeleri arasındaki çelişki açıktır ve bu son ifadeyle, devletin din işlerine müdahale etmek ve dini denetim altında bulundurmamak istediği ortaya konmaktadır.

Evkaf ve Şer'iyye Vekâleti'ni kaldırarak Diyanet İşleri Reisliği'nin kuruluşunu sağlayan 429 sayılı kanunla din ve devlet işleri birbirinden ayrılmışsa da Diyanet İşleri bütün teşkilât ve personeliyle birlikte hükümetin emrine verilmiş, böylece laiklik ilkesiyle bağdaşmayan "devlete bağlı din" sistemi kurulmuştur. Uzun yıllar uygulama da bu yönde olmuş, genel idare içine alındığı halde yeterli bütçe ve kadro verilmediği, ayrıca mevzuatı düzenlenmediği için başkanlığın hizmet ve faaliyetleri sınırlı kalmıştır. Nitekim ezan, ikâmet, tekbir ve salânın Türkçe olarak icrası devlet emriyle sağlanmış, 2 Haziran 1941'de kabul edilen 4055 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun Bazı Maddelerini Değiştiren Kanun ile 526. maddenin ikinci fıkrasına ilâve edilen, "Arapça ezan ve kamet okuyanlar, üç aya kadar hafif hapis veya on liradan iki yüz liraya kadar hafif para cezasıyla cezalandırılırlar" hükmü, 17 Haziran 1950 tarihine kadar yürürlükte kalmıştır. Ayrıca başkanlık 1950'li yıllara kadar yayın ve irşad faaliyetlerini, 429 sayılı kanunun sınırlandırdığı dar çerçevede yürütmeye mecbur olmuştur.

Bugün Diyanet İşleri Başkanlığı'nın devlet bünyesinde yer almasının ve genel bütçeden din hizmetleri için harcama yapılmasının laiklik ilkesiyle bağdaşmadığını ileri sürenler bulunduğu gibi, siyasî iktidarın emrindeki bir teşkilâtın din konusunda güvenilir olamayacağını, bu sebeple din işlerinin cemaatlere bırakılmasının gerekli olduğunu söyleyenler de vardır. Bunun yanında, din hizmetlerinin uyum içinde yürütülmesinin ancak düzenli bir teşkilâtla mümkün olabileceği görüşünü benimseyen çoğunluk ise başkanlığın, siyasî iktidarların her dönemde karşılaşılan baskı ve müdahalelerini bertaraf edecek ve ondan beklenen hizmetleri en iyi şekilde yerine getirebilecek tarzda -tedricen de olsa- ilmi, idarî ve malî özerkliğe kavuşturulmasını istemektedir. Nitekim 633

sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'un 19. maddesi uyarınca, 1-5 Kasım 1993 tarihleri arasında Ankara'da toplanan I. Din Şurası'nda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın statüsü konusu geniş şekilde tartışılmış, gerekli kanunî düzenlemeler yapılarak bu kuruluşun Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı, Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğü vb. kuruluşlar gibi devlet bünyesi içinde özerk bir yapıya kavuşturulması ve Diyanet İşleri başkanının seçimle belirlenmesi görüşü benimsenmiştir. Şura ayrıca bu kuruluşun idarî bakımdan hükümet yerine doğrudan cumhurbaşkanlığı makamına bağlı olmasını istemiştir.

Devlet düzeni içindeki yerinin tartışılması bir yana, Diyanet İşleri Başkanlığı kuruluşundan bugüne kadar gerek Türkiye içinde müslüman halka, gerekse özellikle 1960'lı yıllardan sonra yurt dışındaki müslüman Türk toplumlarına imkânları ölçüsünde din hizmeti vermeye çalışmış; cami hizmetlerini bir disiplin içinde yürütmeyi, bazı dinî grupların daha çok siyasî temellere dayalı iddialarının aksine, toplumu din konusunda temsil etmeyi başarmıştır. Laiklikle daha çok bağdaşacak bir statü değişikliğinin bu kuruluşu umulan etkinliğine kavuşturacağını söylemek mümkündür.

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLARI		
	Başlama tarihi	Ayrılış tarihi
Mehmet Rifat Börekçi	04.04.1924	05.03.1941
M. Şerefettin Yaltkaya	14.01.1942	23.04.1947
Ahmet Hamdi Akseki	29.04.1947	09.01.1951
Eyüp Sabri Hayırlıoğlu	12.04.1951	10.06.1960
Ömer Nasuhi Bilmen	29.06.1960	06.04.1961
Hasan Hüsnü Erdem	06.04.1961	13.10.1964
Mehmet Tevfik Gerçekler	15.10.1964	16.12.1965
İbrahim Bedrettin Elmali	17.12.1965	25.10.1966
Ali Rıza Hakses	25.10.1966	15.01.1968
Lütfi Doğan (vekil)	15.01.1968	25.08.1972
Lütfi Doğan (Dr.)	26.08.1972	26.07.1976
Süleyman Ateş	28.07.1976	07.02.1978
Tayyar Altıkulaç	09.02.1978	10.11.1986
Mustafa Said Yazıcıoğlu	17.06.1987	02.01.1992
Mehmet Nuri Yılmaz	02.01.1992	(görevde)

Diyanet İşleri başkanlarından ilk üçü görevde iken vefat etmiş, Tayyar Altıkulaç kendi isteğiyle emekli olmuş, Ankara Üniversitesi'nden izinli olarak başkanlık görevini yürüten Mustafa Said Yazıcıoğlu aslı görevine iade edilmiş, diğerleri ise emekliye sevk edilerek veya başka görevlere nakledilerek görevden alınmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivi, Müşavere Heyeti Kararları; Ali Fuad Başgöl, *Din ve Laiklik*, İstanbul 1962, s. 186-192; G. Jaschke, *Yeni Türkiye'de İslamîlik* (trc. Hayrullah Örs), Ankara 1973, s. 39-68; Nail Aslanpay, *Diyanet İşleri Başkanlığı*, Ankara 1973; İlber Ortaylı, *Türkiye İdare Tarihi*, Ankara 1979, s. 147-149, 165; Nihat Aytürk v.dğr., *Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilât Tarihçesi (1924-1987)*, Ankara 1987; a.m.f.ler, "Diyanet İşleri Başkanlığı Tarihçesi", *Diyanet Dergisi*, XXV/1, Ankara 1989, s. 33-66; *Diyanet İşleri Başkanlığı Biyografik Teşkilât Albümü*, Ankara 1989; Hamdi Mert, "Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Türkiye'nin Manevî Hayatındaki Yeri, Resmî Statü ve Fonksiyonu", *Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri (Tebliğ ve Tartışmalar)*, Ankara 1991, s. 413-435; H. Hüseyin Ceylan, *Cumhuriyet Döneminde Din Devlet İlişkileri*, İstanbul 1991; *Diyanet İşleri Başkanlığı 1991 Yılı İstatistikleri*, Ankara 1992; Ramazan Boyacıoğlu, *Hilâfetten Diyanete* (doktora tezi, 1992), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Davut Dursun, *Siyasi-İdari Sistemle İlişkiler Açısından Din Bürokrasisi*, İstanbul 1992, s. 175-216; Bahri Savcı, "Diyanet İşleri Teşkilâtının Gelişmeleri", *SBFD*, XXII/3 (1967), s. 85-102; Ethem Ruhi Fiğlalı, "Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Eğitim ve Yayın Hedefleri", *Diyanet Dergisi*, XXV/1, Ankara 1989, s. 91-95; İştâ B. Tarhanlı, "Laik Türkiye Devletinde Diyanet İşleri Başkanlığı", *Bilgi ve Hikmet*, sy. 1, İstanbul 1993, s. 96-113; Ebû'l-Ulâ Mardin, "Kadı", *İA*, VI, 45-46.

İRFAN YÜCEL

DİYANET VAKFI (Türkiye Diyanet Vakfı)

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın verdiği hizmetleri desteklemek amacıyla 1975 yılında kurulan vakıf.

Osmanlılar'ın son döneminde ve Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti zamanında din ve vakıf hizmetleri Şer'iyye ve Evkaf Nezâreti'ne bağlı idi. Aynı teşkilât içinde yer aldıklarından vakıflar din hizmetlerine malî destek sağlar, dinî müesseseler de hayır maksatlı vakıfların kurulmasını ve halkın bunlara bağış yapmasını teşvik ederdi. Cumhuriyet döneminde din ve vakıf hizmetlerinin birbirinden ayrılması vakıfların gelişmesini olumsuz yönde etkilemiş, ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı'nın vakıfların malî desteğinden mahrum kalmasına sebep olmuştur. Devlet bütçesinden ayrılan tahsisat ise yetersiz kalmış, bir vakfın aracılığı olmadan devlet daireleri bağış kabul edemediği için hayır sever halkın maddî desteğinin sağlanması konusunda da bir boşluk meydana gelmiştir. Bu boşluğu doldurmak üzere 22 Haziran 1965 tarih ve 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hak-

kında Kanun'un 14. maddesinin (e) fıkrası ile özel bir "şartlı bağış fonu" kurulması hükme bağlanmışsa da kanunî düzenlemenin eksik yapılması sebebiyle bu hükmün uygulanması mümkün olmamıştır. Din hizmetlerini desteklemek üzere Türkiye çapında kurulan dernekler de bu boşluğu dolduramamış, farklı düşüncedeki grupların dernek yönetimlerini ele geçirmesiyle Diyanet İşleri Başkanlığı birtakım problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Daha sonra vakıfların gelişmesini sağlamak üzere çıkarılan 13 Temmuz 1967 tarih ve 903 sayılı kanunun 3. maddesiyle genel, özel ve katma bütçeli idareler bütçeleri içinde kalan hizmetlerin yerine getirilmesi için tesis edilen vakıflara bakanlar kurulunca vergi muafiyeti tanınacağı hükme bağlanarak vakıf kurma işi teşvik edilmiştir. Kanun yürürlüğe girdikten sonra, genel bütçeli bir devlet kuruluşu olan Diyanet İşleri Başkanlığı hizmetlerini desteklemek amacıyla dönemin Diyanet İşleri Başkanı Lütfi Doğan (Dr.), başkan yardımcılarını Tayyar Altıkulaç ile Yakup Üstün ve hukuk müşaviri Ahmet Uzunoğlu tarafından Türkiye Diyanet Vakfı adıyla bir vakıf kurulmuş ve 20 Aralık 1977 tarih ve 7/14422 sayılı bakanlar kurulu kararı ile de bu vakfa vergi muafiyeti tanınmıştır (13.01.1978 tarih ve 16168 sayılı *Resmî Gazete*).

Türkiye Diyanet Vakfı'nın gayesi vakıf senedinin 2 ve 3. maddelerinde açıklanmıştır. Bu maddelerde, asıl amacın Diyanet İşleri Başkanlığı'nın verdiği hizmetleri desteklemek olduğu, bu arada toplum için faydalı diğer sosyal hizmetleri yerine getirmenin de hedeflendiği, ancak öncelikle din hizmetlerine ağırlık verileceği belirtilmektedir. Başkanlık, bütçe imkânları ile yerine getiremediği birçok hizmeti vakfın maddî desteğiyle yürüttüğü gibi cami, Kur'an kursu, eği-

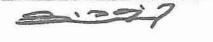

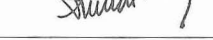
tim merkezi, müftülük hizmet binası, lojman vb. ihtiyaçlarını da büyük ölçüde vakıf eliyle karşılamaktadır. Araştırma merkezleri kurmak, İslâmî ilimler ve İslâm sanatı konularında neşriyat yapmak, Türkiye dışındaki Türkler'in dinî ve kültürel hayatları ile ilgilenmek, yoksullara, düşkünlere ve hastalara yardım etmek, öğrenim bursları vermek, öğrenci yurtları açmak gibi faaliyetler senette öngörülen diğer hizmetlerdir. Vakıf, senedinin 2. maddesine uygun olarak şartlı bağışları da kabul etmekte ve bağışlanan malî hayır severin arzusuna uygun şekilde kullanılmaktadır.

Türkiye Diyanet Vakfı'nın organları şunlardır: Genel Kurul, Mütevelli Heyeti, Denetleme Kurulu, Genel Müdürlük, Dış İlişkiler ve Bağlı Kuruluşlar Koordinatörlüğü. Vakfın en üst organı olan genel kurul, senedin 12. maddesine göre Diyanet İşleri başkanı, kurucu üyeler, ilk mütevelli heyeti üyeleri, Diyanet İşleri eski başkanları, vakıf kurulduktan sonra genel kurul üyeliğine kabul edilenlerle mütevelli heyeti tarafından davet edilecek beş müftüden oluşmaktadır. Bu kurulun vakıf senedinin 13. maddesinde sayılmış olan en önemli yetkileri, kendi bünyesine üye kabul etmek ve mütevelli heyetle denetleme kurulu üyelerini seçmektir. Mütevelli heyeti vakfın yürütme organı olup görev ve yetkileri

senedin 10. maddesinde belirtilmiştir. Heyet, vakfın idare ve temsiline ilişkin bütün işleri yürütmekle görevlidir; bunlar, genel kurul ve denetim kurulunun görev ve yetkileri dışında kalan vakfın bütün işleridir. Yedi kişiden oluşan mütevelli heyeti genel kurul üyeleri içinden iki yıl için seçilir; ancak bunların en az üçünün Diyanet İşleri teşkilâtında görevli olmaması gerekmektedir. Heyetin tabii başkanı Diyanet İşleri başkanıdır. Denetleme kurulu, genel kurul tarafından seçilen üç üyeden meydana gelir; görevi mütevelli heyetinin çalışmalarını denetlemek ve bu hususta genel kurulun rapor sunmaktır. Vakfın diğer iki organı da mütevelli heyetince verilen işleri yapar.

Vakfın Şubeleri. Vakıf senedinin 4. maddesiyle mütevelli heyetine il ve ilçelerde şube açma yetkisi verilmiştir. Şubelerin nasıl açılacağı, görev ve yetkileri ve çalışma usulleri, mütevelli heyetince yürürlüğe konulmuş olan bir tâlimatta gösterilmiştir. Şubeler senette belirtilen hizmetleri, buldukları il veya ilçelerde kendi maddî imkânları ölçüsünde yerine getirmeye çalışırlar. Bu şubeler, beş veya yedi kişiden meydana gelen bir yönetim kurulu tarafından idare edilir. Yönetim kurulu başkanı il veya ilçenin müftüsüdür; üyelerin yarısı halktan, yarısı Diyanet İşleri Başkanlığı personelinde seçilir. Halen yetmiş altı ilde, 811'i ilçelerde olmak üzere toplam 887 şube hizmet vermektedir.

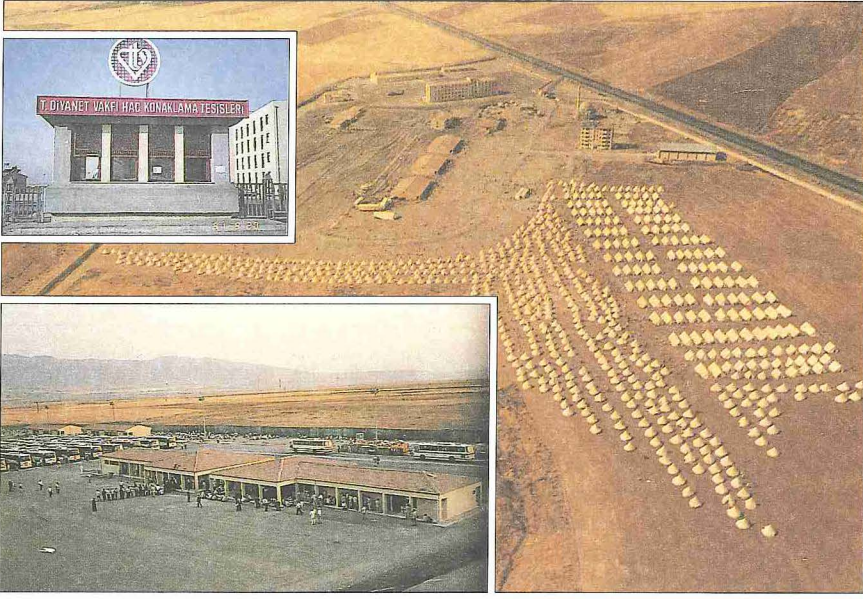
Vakfın Sahip Olduğu Gayri Menkuller. Vakfın bütün yurt sahinde bir kısmına bağış, bir kısmına satın alma yoluyla sahip olduğu çeşitli gayri menkulleri bulunmakta ve bunların büyük çoğunluğu Diyanet İşleri Başkanlığı hizmetinde kullanılmaktadır. Toplam sayısı 5812 olan bu gayri menkullerin dökümü şöyledir: 1431 cami, 744 Kur'an kursu, 240 müftülük binası, 28 İmam-Hatip Lisesi, 4 eğitim merkezi, 578 lojman, 195 dükkân, 133 büro, 23 depo, 6 yayınevi, 115 yurt

Kurucuların	
Adı, Soyadı	İmzası
1- Dr. Lütfi DOĞAN	
2- Tayyar ALTİKULAÇ	
3- Yakup ÜSTÜN	
4- Ahmet UZUNOĞLU	

Türkiye
Diyanet
Vakfı
kurucularının
vakıf
senedindeki
imzaları

Türkiye
Diyanet
Vakfı
kurucuları
Ahmet
Uzunoğlu,
Yakup
Üstün,
Lütfi
Doğan (Dr.)
ve Tayyar
Altıkulaç

Türkiye Diyanet Vakfı Habur Hac Konaklama Tesisleri'nin havadan genel görünüşü ile hacı adaylarının sınırdan çıkış hazırlıkları

binası, 32 sosyal tesis, 1722 arsa, 368 arazi ve 288 çıplak mülkiyet.

Vakfın Başlıca Faaliyetleri: 1. **Hac ve Umre Seferleri.** 1979 yılında hükümet tarafından çıkarılan bir kararname ile hac ve umre seferlerini düzenleme görevi Diyanet İşleri Başkanlığı'na verilmiş, ancak bu konuda Türkiye Diyanet Vakfı ile iş birliği yapılması öngörülmüştür. Buna göre hac ve umre seyahatlerinin paraya ilişkin bütün işleri vakıfça yürütülür. Hava ve kara yoluyla sefer düzenlenmesi, hacı adaylarının ihtiyacı olan malzemenin temini, Mekke ve Medine'de kalacakları yerlerin kiralanması, sağlık hizmetleriyle ilgili hususlar vakıfça gerçekleştirilir ve bu seferlerde görev alan bütün personelin yolluklarıyla diğer masrafları vakıf tarafından ödenir. Vakıf 1989 yılında, Irak yolu ile hacca ve umreye gidecek vatandaşlara hizmet vermek için, Şırnak ili Silopi ilçesi Habur sınır kapısı yakınlarında 333.000 metrekarelik bir alan üzerinde konaklama tesisleri inşa etmiş, Suriye yolu ile gidecek vatandaşlara hizmet vermek için de Hatay'ın Reyhanlı ilçesi yakınlarında bulunan Cilvegözü sınır kapısında benzer tesislerin inşasına başlamıştır. Körfez savaşı sırasında Türkiye'ye sığınan mültecilerden 22.000'i hükümetçe Habur Hac Konaklama Tesisleri'nde barındırılmıştır. 1994 yılına kadar toplam 645.867

kişi başkanlık-vakıf organizasyonu ile hacca gitmiştir. Vakıf bu faaliyetlerinden hem gelir sağlamak hem de vatandaşlara çeşitli hizmetler vermektedir.

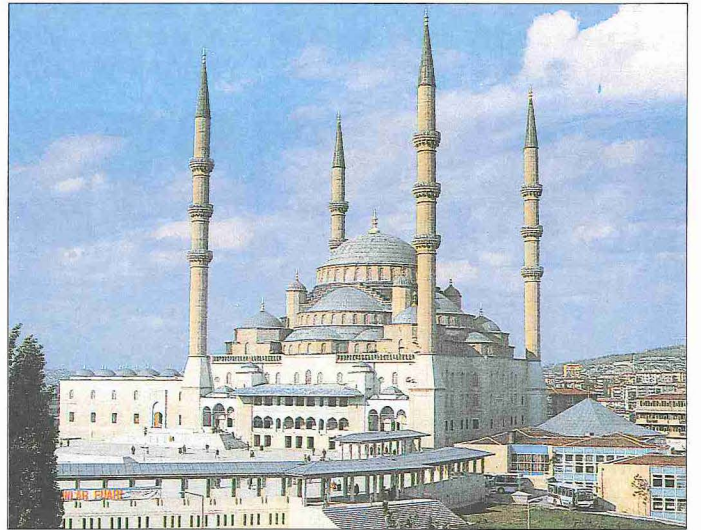
2. Kocatepe Camii'nin İnşası. Temeli 1967 yılında atılan ve inşaatı 15 Mart 1981 tarihine kadar Türkiye Diyanet Sitesi Yaptırma ve Yaşatma Derneği tarafından yürütülen Ankara Kocatepe Camii, bu tarihte maddi imkânlarının tükenmesi sebebiyle derneğin kendini feshetmesi üzerine Türkiye Diyanet Vakfı'na devredilmiştir. Kaba inşaatı bitmiş durumda iken vakfa intikal eden cami,

kısa sürede tamamlanıp 24.000 kişilik kapasitesiyle Türkiye'nin en büyük camilerinden biri olarak 1986 yılında fiilen hizmete açılmıştır. Vakıf ayrıca Türkiye'nin çeşitli yerlerinde halk tarafından yaptırılan camilere para yardımında bulunmaktadır.

3. Kutlu Doğum Haftası Faaliyetleri. Hz. Peygamber'in doğum yıldönümü, vakıf mütevellî heyetinin aldığı bir kararla 1989 yılından itibaren Kutlu Doğum Haftası adı altında yedi gün süreyle kutlanmaktadır. Bu münasebetle çeşitli illerde Hz. Peygamber ve İslâm dini hakkında konferans, seminer, şiir yarışmaları, konserler düzenlenmekte ve yarışmalarda başarılı olanlara ödüller verilmektedir. Ayrıca hafta dolayısıyla kitaplar çıkarılmakta ve çeşitli hâtıra eşyası hazırlanmaktadır. Bu kutlamalar 1991 yılından itibaren milletlerarası hale getirilmiş, böylece faaliyetlere değişik İslâm ülkelerinden ilim ve din adamlarının katılması da sağlanmıştır.

4. Dinî Yayınlar Fuarı. Türkiye Diyanet Vakfı Yayın, Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi tarafından 1983 yılından beri her yıl ramazan ayında Dinî Yayınlar Fuarı düzenlenmektedir. Ankara Kocatepe ve İstanbul Sultan Ahmed camilerinin son cemaat mahalleriyle avlularında açılan bu fuarlar, Türkiye'de yayımlanmakta olan dinî ve kültürel muhtevalı kitaplarla sesli ve görüntülü yayınların daha geniş halk kitlelerine tanıtılması amacını gütmektedir. 1994 yılında on ikincisi açılan fuara Ankara'da 115, İstanbul'da 150 yayınevi katılmıştır. Fuar süresince gerçekleştirilen bazı faaliyetler, özellikle birçok yazarın sohbet toplantıları düzenleyerek eser-

Türkiye Diyanet Vakfı'nca inşaatı tamamlanan Kocatepe Camii

Türkiye
Diyamet
Vakfi
Yayınevi -
Ankara

lerini imzalaması, vakfın bu faaliyetinin Türkiye'nin dinî ve kültürel hayatına olan katkılarını daha da arttırmaktadır.

5. Burs Tahsisi. Vakfın kurulduğu tarihten bugüne kadar yaklaşık 1500 öğrenciye burs verilmiş olup halen bu imkândan yurt içinde otuz yedi orta öğrenim, 227 yüksek öğrenim ve yirmi sekiz doktora öğrencisiyle dört araştırma görevlisi, yurt dışında ise on altı doktora öğrencisi faydalanmaktadır. Ayrıca İmam-Hatip liselerini birincilikle bitirip yüksek öğrenim için İlahiyat fakültelerini seçen bütün öğrencilere ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın açtığı hâfızlık yarışmalarında dereceye girip İmam-Hatip liselerine veya orta dereceli diğer okullara devam eden öğrencilere de karşılıksız burs verilmektedir.

6. Öğrenci Yurtları. Bugün Ankara ve Kastamonu'da 300'er kişilik iki kız öğrenci yurdu ile Konya'da 500 kişilik bir erkek öğrenci yurdu faaliyet göstermektedir. Doğrudan vakıf genel merkezince yönetilen bu üç yurdun dışında il ve ilçe şubeleri tarafından irili ufaklı 167 yurt daha işletilmekte olup bunların binalarından 115'inin mülkiyeti Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir. Merkez ve şubelerce işletilen yurtlardaki toplam öğrenci sayısı 10.924'tür.

Türkiye Diyanet Vakfı tarafından yaptırılan Kastamonu Kız Öğrenci Yurdu

7. Yoksullara, Düşkünlere, Hastalara Yardım Faaliyeti. Türkiye Diyanet Vakfı, gerek zekât ve fitre paralarının gerekse diğer yollardan elde ettiği gelirlerin bir kısmını yoksullara, düşkünlere, borçlulara ve tabii afetlere uğrayanlara yardım olarak harcamaktadır. Her yıl yoksul ailelere yakacak ve yiyecek yardımı yapmayı ve fakir öğrencileri giydirmeyi gelenek haline getiren vakıf, böylece hem toplumda sosyal yardım ve hizmetin gelişmesine yardımcı olmakta, hem de İslâm dininin emirlerinin yerine getirilmesinde müslüman vatandaşlara aracılık etmektedir.

8. Dış Ülkelerdeki Faaliyetler. Birçok Türk vatandaşının çalışmak üzere yabancı ülkelere gitmesiyle Diyanet İşleri Başkanlığı hizmetleri bu ülkelere doğru genişlemiştir. Türkiye Diyanet Vakfı bu konudaki çalışmalarında Diyanet İşleri Başkanlığı'na malî destek sağlamaktadır. Başkanlık tarafından özellikle ramazan aylarında dış ülkelere gönderilen irşad ekiplerinin masrafları büyük ölçüde vakıfça karşılanmakta, ayrıca buralara Kur'an-ı Kerim ve dinî eserler gönderilmektedir. Vakıf bu ülkelerde satın aldığı veya diğer yollarla mülkiyetine geçirdiği birçok binayı (Belçika'da 21, Almanya'da 13, Fransa'da 5, Hollanda'da 1, İsviçre'de 1, Avustralya'da 2) cami, Kur'an kursu ve kültür merkezi olarak kullanılmak üzere Türk işçilerinin hizmetine bedelsiz olarak tahsis ettiği gibi dinî ve kültürel alanda faaliyette bulunmak üzere kurulmuş derneklerle diğer vakıflara da para yardımında bulunmaktadır.

Öte yandan vakıf, Sovyetler Birliği'nin dağılması ile bağımsızlığına kavuşan müslüman ülkelerdeki dinî hayatı yeniden canlandırmak için bazı çalışmaların içine girmiş ve mütevellî heyeti öncelikle Azerbaycan'da beş, Nahçıvan'da bir, Türkmenistan'da iki, Özbekistan'da altı, Kazakis-

tan'da dört, Kırgızistan'da üç, Tacikistan'da bir, Arnavutluk'ta iki, Moğolistan'da iki, Rusya Federasyonu'nda beş, Kırım'da bir ve Ukrayna'da bir adet olmak üzere toplam otuz üç cami inşa etme kararı almıştır. Halen üçü Azerbaycan'da, ikisi Kazakistan'da, biri Türkmenistan'da olmak üzere altı caminin inşaatı devam etmekte, ayrıca ihtiyaç duyulan yerlere gönderilen din görevlilerinin ücretleri de vakıf tarafından karşılanmaktadır. Bu faaliyetlerden başka vakfın katkıları ile Bakü Üniversitesi'ne bağlı olarak açılan İlahiyat Fakültesi'nde ders veren ve Azerbaycan dışından getirilen öğretim elemanlarının ücretleri yine vakıf tarafından karşılanmaktadır. Azerbaycan ve Bulgaristan'da açılan İmam-Hatip liselerinin Türkiye'den gönderilen meslek dersleri öğretmenlerinin ücretleri ödenmekte, ayrıca bu okullara para yardımı yapılmaktadır. Kırgızistan'ın Oş şehrinde kurulan İlahiyat Fakültesi'ne maddî destek sağlandığı gibi binasının da vakıfça onarılması kararlaştırılmıştır. Bu fakülteye kaydını yaptıran altmış öğrenci hazırlık sınıfını Türkiye'de okuyacak ve masrafları vakıfça karşılanacaktır. Türk cumhuriyetlerinden Türkiye'ye gelerek Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'an kurslarında okuyan 808 öğrenci ile çeşitli İmam-Hatip liselerinde okuyan seksen iki, yüksek tahsil yapan altmış iki ve yüksek lisans veya doktora yapan dört yabancı uyruklu öğrenciye de burs verilmektedir.

9. İslâm Ansiklopedisi. Türkiye Diyanet Vakfı, Batılı ilim adamlarınca hazırlanan *İslâm Ansiklopedisi*'nin (*Encyclopédie de l'Islam*) özellikle İslâm'ın temel esasları ve dinî ilimlerle ilgili çeşitli konularında ön yargılı olması ve gerçekleri yan-

Türkiye Diyanet Vakfı tarafından yaptırılan Auburn Camii - Avustralya

sırtmayan bilgiler ihtiva etmesi, öte yandan İslâm'ın din, kültür ve tarihini bir bütün olarak sunan başka bir çalışmanın bulunmaması sebebiyle bir İslâm ansiklopedisi yayımlamayı kararlaştırmıştır. Bunun için 1983 yılında İstanbul'da İslâm Ansiklopedisi Genel Müdürlüğü kurulmuş, beş yıllık bir hazırlık çalışmasından sonra 1988'de ansiklopedinin neşrine başlanmıştır. IX. cildi tamamlanmış olan ansiklopedi yılda iki cilt halinde yayımını sürdürmektedir. Ansiklopedi, 1992'den itibaren bütün birimleri ve personeliyle birlikte İslâm Araştırmaları Merkezi'ne devredilmiş, böylece bu kuruluşun bir yayını haline gelmiştir.

10. **İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM).** Vakıf senedinin 3. maddesine göre 1980 yılında doğrudan mütevellî heyetine bağlı olarak İstanbul'da İslâm Araştırmaları Merkezi kurulmuştur. Mütevellî heyetince yürürlüğe konulan tâlimata göre İslâm Araştırmaları Merkezi'nin görevleri şunlardır: a) İlmî araştırmalar yapmak, çalışmalarını özellikle İslâmî ilimler alanında yoğunlaştırarak telif, tercüme eserler yayımlamak, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'nin yayımını sürdürmek; b) Konferans, seminer vb. ilmî toplantılar düzenlemek, başka kurumlarca düzenlenenlere temsilci göndermek; c) Araştırmacı yetiştirmek ve bu maksatla gerekli programları hazırlayıp uygulamak; d) Vakıf adına lisans üstü öğrenim yapacak kişileri seçmek, yüksek lisans ve doktora konularını tesbit edip çalışmalarını takip etmek; e) Araştırma kütüphanesi ve dokümantasyon merkezi kurmak; f) Yurt içinde ve yurt dışında çeşitli kişi ve kuruluşlardan gelen sorulara cevap hazırlamak, ilmî-dinî konularda kamuoyunu aydınlatacak yazılar yayımlamak. İslâm Araştırmaları Merkezi, büyük bir kısmı çeşitli üniversitelerde görev yapmakta olan seksen iki ilim adamı, kırk dört araştırmacı aday ve altmış sekiz idarî-tek-nik personelden oluşan 194 kişilik bir ekiple çalışmalarını sürdürmektedir.

11. **Ticarî Amaçlı Faaliyetler.** Vakıf ticarî nitelikteki işlerini yürütmek üzere doğrudan kendine bağlı iki işletme ile dört

şirket kurmuştur. 1982 yılında Ankara'da kurulan Türkiye Diyanet Vakfı Yayın, Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, vakıf yayınlarının bastırılıp yurt içinde ve dışında pazarlanmasını sağlar. Bugüne kadar kendi matbaasında bastırıldığı 133 kitapla 129 sesli ve 5 görüntülü yayını piyasaya süren işletme, pazarlama işini büyük illerde açtığı on yayınevî vasıtasıyla yapmaktadır. Ramazan aylarında Ankara ve İstanbul'da açılan Dinî Yayınlar Fuarı da bu işletme tarafından organize edilmektedir. Türkiye Diyanet Vakfı Vakıf Yayınları İşletmesi 1988'de İstanbul'da kurulmuş olup özellikle *İslâm Ansiklopedisi*'nin basımı işleriyle meşgul olmaktadır. 1983 yılında Ankara'da kurulan GİNTAŞ Gıda, İnşaat, Neşriyat ve Turizm Anonim Şirketi daha çok vakfın inşaat işlerini yürütmekte, bunun yanında seyahat acentası ve soğuk hava tesisleri işletmeciliği de yapmaktadır. Halen Türk cumhuriyetlerinde cami, Kur'an kursu ve kültür merkezi inşaatlarını sürdüren şirket, vakfa ait Habur Hac Konaklama Tesisleri'ni de işletmektedir. Bunlardan başka eski ahşap sanatlarımızı canlandırmak ve künde-kârî kapı, minber, kürsü, rahle gibi doğramacılık eserlerinin yapımını yeni nesillere öğretmek amacıyla Ankara'da bir atölye açmıştır. Şirket Bakü'de *Azerbaycan Ansiklopedisi* ile birlikte GÖYTÜRK adında bir şirket kurmuş ve bu şirket vasıtasıyla bir matbaayı faaliyete geçirmiştir. TEMSAŞ Bakım, Onarım, Pazarlama, Temizlik Sanayi ve Ticaret Anonim Şir-

keti 1989'da İstanbul'da kurulmuştur. Temizlik sektöründe faaliyet gösteren şirket, özellikle İstanbul'daki birçok tarihî caminin modern usullerle temizliğini yapmaktadır. KOMAŞ Kocatepe Modern Mağazacılık İşletmeleri Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi, Kocatepe Camii altındaki süpermarketi işletmek ve mağazacılık konusunda faaliyet göstermek üzere 1990'da Ankara'da kurulmuştur. 1993 yılında İstanbul'da kurulan DİVANTAŞ Diyanet Vakfı Neşriyat, Pazarlama ve Ticaret Anonim Şirketi, İslâm Araştırmaları Merkezi tarafından hazırlanan *İslâm Ansiklopedisi* başta olmak üzere vakfın bütün yayınlarını yurt içinde ve dışında pazarlama faaliyetini yürütmektedir.

▲ AHMET ÜZUNOĞLU

DİYARBAKIR

Güneydoğu Anadolu bölgesinde şehir ve bu şehrin merkez olduğu il.

Dicle havzasının yukarı kesiminde, nehrin sağ yakasında denizden yüksekliği 650 m. olan yüksek bir platoda, önemli ticaret ve ulaşım yolları kavşağında kurulmuştur. Şehrin eski adı Amida olup bu isim hakkında çeşitli rivayetler varsa da kelimenin nereden geldiği kesin olarak bilinmemektedir. İslâmî dönemde bu isim Âmid şeklini almış ve XVII. yüzyıla kadar hem şehir hem de onun merkez olduğu sancağın adı olarak kullanılmıştır. Osmanlılar döneminde bazan Kara Âmid adıyla da anılan şehrin daha sonraki adı olan Diyarbekir ise müslüman Araplar bölgeyi fethettikten sonra, Rebîa Arapları'nın iki büyük kabile-sinden biri olup Dicle kenarlarında yaşayan Bekir b. Vâil kabilesinin yayıldığı topraklara verilen Diyâr Bekr veya Diyâr-ı Bekr adına dayanır. Bu bölge için ne za-

Türkiye
Diyanet
Vakfı
İslâm
Ansiklopedisi
hizmet
binası -
Bağlarbaşı /
İstanbul

Türkiye
Diyanet
Vakfı
Antalya
Eğitim
Merkezi